Právo na právo a efektivní justice[1]

Vztah mezi morálkou a právem je od doby, kdy se právní norma objevila jako produkt a zároveň nástroj řízení lidské civilizace na povrchu Země, jednou ze zásadních otázek. Právní teorie obvykle na ni odpovídá tak, že „Právo je minimem morálky“.[2] Základním znakem práva jako onoho minima morálky je jeho vynutitelnost. Realizací vynucení je pověřen stát. Jeho role ovšem nespočívá pouze ve vynucování práva, ale v realizaci celého právního řádu společnosti. Právě univerzální schopnost státu prosazovat na svém území obecnou vůli vyjádřenou v právním řádu (včetně prostředků donucení)je podstatou státní moci[3], základního atributu státu. Pokud tato státní moc vykonávána není, je ohrožena jedna z hlavních funkcí státu a začíná být diskutabilní,zda stát je vůbec státem ve smyslu suverénního vládce, nebo zda jde pouze o území zmítané samovládnými zájmy té které oligarchistické skupiny. Na výkon spravedlnosti proto není možno pohlížet pouze jako na záležitost jedince nacházejícího se na území daného státu, ale jako na atribut existence státu jako takového.

Makropohled a mikropohled na justici

Fungování justice jako jedné ze složek státní moci, pověřené výkonem ústavních pravomocí státu, pak dostává rovněž zcela jinou dimenzi. Jde o to, že v případě neefektivního výkonu práva, neefektivní justice, se může stát dostat do pozice, kdy jeho vlastní postavení bude tak oslabeno, že bude možno vznést pochybnosti o funkčnosti i dalších dvou složek státní moci, totiž moci zákonodárné a soudní. Fungování justice je proto nutno nahlížet právě

[1] Článek vychází z disertační práce autorky na téma „Obhajoba lidských práv“, předkládané na Katedře právní teorie Právnické fakulty Masarykovy University v Brně v akademickém roce 2007/2008.
[2] Harvánek, J., Teorie práva, Masarykova Universita, Brno 2004, str. 29.
[3] Pavlíček, V., Ústavní právo a státověda, Linde, Praha 1998, str. 67.

z dvojího hlediska; jedno je možno nazvat mikro, druhé makro pohledem. Mikropohled na práci a efektivnost justice je pohled a jejích uživatelů, jejích zákazníků. Těmi jsou především ti, kteří se na soud obracejí s žádostí posouzení jejich věci, tedy žalobci v občanskoprávním procesu a jejich odpůrci. Sekundárními uživateli justice jsou osoby vystupující po boku účastníků řízení, tedy advokáti. I jich se práce justice zásadním způsobem dotýká, neboť na funkčnosti justice je přímo závislá i možnost správného výkonu jejich práce a tím, mimo jiné, i jejich vlastní ekonomické postavení. Zákazníkem justice sui genesis je stát jako účastník trestněprávního řízení a na funkčnosti justice v tomto řízení samozřejmě musí mít zájem i státní žalobci, kteří jsou laickou veřejností navíc nesprávně vnímáni jako její součást. Účelem civilního řízení je zabezpečení a vymožení práv jednotlivým subjektům práva. Realizací aplikace práva se subjekt na území státu dostává hmatatelně pod výkon státní moci. Zde se ubezpečuje, že se mu dostane ochrany a spravedlivé pomoci v záležitostech, které nemohl či nebyl schopen vyřešit sám. Efektivní justicí se každodenně přesvědčuje o tom, že se může spolehnout na vztahy, jejichž realizaci stát nastavil svou legislativní činností. Jestliže se subjektu takovéto ochrany nedostane, začnou v něm panovat pochybnosti nejen o stavu práva, ale i o stavu státu jako celku. Trestněprávní řízení má poněkud odlišný charakter, neboť výkonem spravedlnosti na tomto poli stát nejenom trestá pachatele, ale uděleným trestem též poskytuje ochranu všem ostatním subjektům nacházejícím se pod jeho jurisdikcí. Udělením trestu dá totiž najevo, že jistý druh chování a jednání nebude na svém území trpět, tudíž se jej ostatní subjekty nemusí obávat a mohou se spolehnout, že jejich vlastní integrita bude zachována. Nutnost trestat přestupníky práva jako záruka fungování společnosti je přitom hluboce zafixována v genetické výbavě

lidského rodu, neboť je extrémním způsobem zachování funkčnosti společnosti.

Makropohledem je pak pohled státu jako nositele státní moci na určitém území. Dodržování práva a jeho vynutitelnost pro jednotlivé subjekty společnosti je v bytostném zájmu státu, neboť bez řádné realizace moci soudní by byla funkčnost státu a jeho moci z celé jedné třetiny ohrožena – a to je příliš na to, než aby stát mohl na řádný výkon této složky své moci rezignovat.

Za této situace je zřejmé, že funkčnost a efektivnost justice je jednou ze základních otázek státu. Je to víc než jenom to, že stát „dopřeje“ svým občanům a dalším subjektům nacházejícím se pod jeho jurisdikcí spravedlivé posouzení jejich věci, je to otázka samotného bytí či nebytí státu v jeho úplnosti. Na justici proto není možno pohlížet jako na odbor Ministerstva spravedlnosti, tedy jednoho rezortu, který má stejné postavení jako kterýkoliv jiný, ale je nutno na ni použít stejnou optiku, s jakou pohlížíme na vládu a parlament, tedy na nositele moci výkonné a zákonodárné. Nazíráno z tohoto úhlu pohledu jeví se pak zcela jinak dohady nad rozpočtovými kapitolami státního rozpočtu, kdy Ministerstvo spravedlnosti, a tím i justice patří tradičně k tak zvaným „malým“ ministerstvům, jehož rozpočet se pohybuje i řádově jinde, než jsou rozpočty ministerstev „velkých“. Jestliže pro rok 2008 je rozpočet Ministerstva spravedlnosti plánován na částku 22 miliard[4], přičemž oproti roku 2007 jde o navýšení rozpočtu o celé dvě miliardy, pak je nutno připomenout rozpočet ministerstva školství, pohybujícího se tradičně okolo 110 miliard, a rozpočty silových ministerstev, které se pravidelně stomiliardové hranici blíží. Jestliže je justice jedním ze tří pilířů státu, je nutno klást zcela pragmatickou otázku, jaké jsou

[4] Podle informací poskytnutých ministrem spravedlnosti JUDr. Jiřím Pospíšilem na konferenci konané v Praze 6. 11. 2007 na téma Efektivní justice.

priority státu v podporování vlastní moci, své vlastní existence.

Jestliže se zamýšlíme nad efektivitou justice, je nasnadě kritika její neefektivnosti. Neboť v případě, že by justice b y l a efektivní, samotné téma by nebylo otvíráno. Presumpcí následující úvahy budiž tedy neefektivnost naší justice a vědomí, že tento stav není žádoucí, ba naopak, že z důvodů výše naznačených je i pro samotný stát životně důležité, aby justice fungovala co nejlépe.

Prameny nefunkčnosti justice

Funkčnost či nefunkčnost justice bývá spojována s několika faktory, o jejichž rozbor se autorka pokusí dále. Za tyto faktory bývají označovány:

1) Nedostatečná legislativa: Justicí aplikované zákony se tradičně považují za špatné, bránící výkonu práva, za faktor, který práci justice zdržuje či zneefektivňuje.

2) Nevhodný výběr osobností soudců: Kdo a za jakých podmínek má být soudcem je ve vztahu k justici jedním z velkých témat. Jak nastavit „soft skills“, tedy osobnostní profil kandidáta, má svou objektivní stránku; ta však ve svém plném rozsahu doposud nebyla diskutována.

3) Nevhodná organizační struktura soudů: Nevhodná struktura soudů se projevuje dvojím způsobem. Tím prvním je teprve nyní otvíraný problém soudní soustavy, která je sice deklarována jako třístupňová, ale systém soudů je natolik složitý, že tato třístupňovost začíná a končí na různých stupních tak, že nejen laickému, ale mnohdy i odborností ozbrojenému oku je jejich viditelnost nejasná. Samostatným problémem je samoorganizace justice, která v podstatě v České republice neexistuje.

Jednotlivé zdroje „hříchů“, v nichž – jak se ukazuje - nefunkčnost naší justice spočívá, nutno podrobně prozkoumat.

Zdá se totiž, že do některých jejích zdánlivě funkčních nástrojů vkládáme marná a nepodložená očekávání. Proto snaha po zefektivnění těchto nástrojů sotva může přinést žádoucí zefektivnění samotné justice.

ad 1) Nedostatečná legislativa.

Legislativa je zdrojem všech nadějí. Pokud se zlepší, zlepší se i znění zákonů, a vše poběží jako po másle. Legislativa je ovšem tvořena vůlí politických stran, tedy politickým uměním možného, nikoliv uměním nejlepšího. Povolejme tedy nejlepší zákonodárce, jim dejme k ruce nejlepší experty, a budeme mít nejlepší legislativu, která většinu všech problémů s efektivností justice vyřeší. Zajisté, obsah právních norem je velmi důležitý a „správné“ znění zákona může aplikaci práva výrazně ulehčit. Přesto tento náhled na samospasitelnost legislativy není na místě. Legislativa sama o sobě nemůže nikdy přinést zásadní úlevu, protože již ze své podstaty nemůže tyto problémy vyřešit. Podstata legislativy, která jí znemožňuje absolutní uchopení problémů, se zrcadlí v následujících skutečnostech:

a) legislativa má charakter fraktálů
b) legislativa je mem
c) legislativa je otevřeným komputativním systémem, na který se vztahují matematické věty Kurta Gödela o neúplnosti

Všechny tyto aspekty legislativy jsou natolik nové, že pro postoupení v dané oblasti je nutno se jimi podrobně zabývat.

A) Fraktálový charakter legislativy.

Některé matematické rovnice, jsou-li převedeny do geometrie, vytvářejí útvary, nazývané „monstra“.[5] Zobrazené křivky mají ve svých různých měřítcích stejný tvar. Těmto útvarům byl dán název fraktály. Jsou to tvary, u nichž

[5] Mandelbrot, B., Fráktály. Přeložil Jiří Fiala. Nakladatelství Mladá Fronta, Praha 2003, str. 5.

detail reprodukuje část a část reprodukuje celek.[6] Fraktálovitá struktura je přírodě vlastní. Úlomky skal se podobají skalním masivům, ulita šneka se zatáčí stejným způsobem, větvičky stromu se větví stejně jako celý strom, sněhová vločka má stejné stále menší krystaly, tvar pobřeží je stejného charakteru bez ohledu na měřítko. Každý fraktální objekt představuje v zásadě tutéž strukturu bez ohledu na to, kolikrát je zvětšen. Vlastnost, že vidíme donekonečna ubíhající motivy uvnitř motivů uvnitř dalších motivů, se začala nazývat soběpodobnost.[7] Soběpodobné útvary v sobě obsahují soběpodobné prvky, jsou nekonečné, a tak je nelze nikdy omezit a ukončit, a tudíž ani v úplnosti popsat. U fraktálů navíc stačí nadefinovat výchozí podmínky jenom zcela nepatrně jinak a křivka se zásadním způsobem změní. Prostřednictvím nepatrné změny ve výchozích podmínkách může dojít ke zcela odlišným výsledkům. Protože původně byl tento jev objeven při předpovídání počasí, nazývá se „efektem motýlího křídla“[8] podle přirovnání, že mávnutí motýlích křídel v Brazílii může vyvolat tornádo v Texasu. Následky nepatrné počáteční odchylky kaskádovitě narůstají. Výsledkem je, že jakákoliv předpověď konečného stavu se stává i při relativně velmi přesné znalosti stavu počátečního v podstatě nemožná. Relativně velmi přesná znalost počátečního stavu totiž nikdy není úplná, takže přesnost předpovědi je zmařena.

Z teorie o „citlivé závislosti na výchozích podmínkách“[9] matematici dovodili teorii chaosu. Ta mimo jiné říká, že celý život okolo nás je plný kritických bodů, v nichž mohou být drobné změny umocněny tak, že výsledek je zcela nepředvídatelný. Podle charakteru jednotlivých

[6] Tamtéž, str. 7.
[7] Coveney, P., Highfield, R., Mezi chaosem a řádem. Přeložil František Slanina. Mladá Fronta, Praha, 2003, str. 196
[8] Tamtéž, str. 194.
[9] Gleick, J., Chaos – vznik nové vědy. Přeložili Jaroslav Sedlář a Renata Kamenická. Ando publishing, Brno, 1996, str. 28.

nepatrných změn je možno dojít k naprosto odlišným, ba dokonce protikladným výsledkům. Pouze tehdy, kdybychom počáteční stav znali s dokonalou a absolutní přesností, bylo by možno popsat je deterministickými rovnicemi a odhadnout přesně, jak se zobrazující křivka a celý děj budou vyvíjet.[10] Přitom ale počáteční podmínky nelze dokonale popsat, protože každý popis stavu v sobě obsahuje soběpodobné útvary, které jsou nekonečné a tudíž v úplnosti nepopsatelné.

Fraktály se pochopitelně nacházejí i v právu. Pokud se na klasickou trojčlennou strukturu právních norem sestávající z hypotézy, disposice a sankce podíváme z hlediska působnosti věcné a místní, získáme představu o struktuře, která má všechny atributy soběpodobného útvaru: Záleží pouze na měřítku, kterým právní normu posuzujeme. Její struktura je vždy stejná bez ohledu na toto měřítko a teoreticky se může rozšiřovat donekonečna oběma směry: na jednom konci Ústava či mezinárodní smlouvy, na druhém obecní vyhláška či vnitropodniková pravidla. Právní normy jsou soběpodobné útvary, na které je nutno vztáhnout všechny zákonitosti, které pro ně platí, především jejich nekonečnost; i při sebevětším úsilí nejsou legislativní tělesa schopna dosáhnout stavu, kdy bude zákonodárný proces téměř dokončen a dokonale vyhovující. Z definice soběpodobných útvarů je zřejmé, že tato iluze je skutečně jenom iluzí.

B) Legislativa je mem.

Veškerá živá příroda je utvářena pomocí genu, replikátoru, který je na základě náhody schopen vykročit k jistým variantám určitého znaku. Podle toho, jestli se existence takového znaku či vlastnosti „osvědčí“, je takový znak

[10] Barrow, J.D., Teorie všeho. Přeložil Jan Novotný. Mladá Fronta, Praha 2003, str. 157.

zafixován, a může eventuelně dále mutovat do další a další změny; ta se opět buď osvědčí nebo ne[11]. Takto probíhala biologická evoluce, jejímž produktem je i člověk. S nástupem kulturní evoluce se objevil druhý známý replikátor[12], a tím bylo slovo[13]. To má rovněž replikační funkce a analogicky s genem se pro něj ujalo slovo „mem“. Mem není jen samotné slovo, je to jakákoliv jednotka kulturního přenosu. Britská psycholožka Susan Blackmoreová, která rozvedla teorii memů na poli kulturologie, charakterizuje mem jako základní prvek kultury: je to libovolně velká jednotka, o níž lze tvrdit, že je dědičná negenetickou cestou. Na memy, podobně jako na geny, působí selekce, která je vybírá ze všech dostupných memů neboli z memofondu. Memy se mohou spojovat do tak zvaných „memplexů“, kterým se pospolu daří podstatně lépe, než by se dařilo každému zvlášť. Samotné memy se ovšem šíří, aniž by rozlišovaly, zda jsou pro nás užitečné, neutrální, nebo prokazatelně škodlivé. Mem se může v šíření zastavit, jen pokud ohrozí fyzickou existenci svého geneticky utvořeného nositele; k tomu však dochází velmi zřídka.

Americký psycholog Donald Campbell[14] charakterizoval memy takto: Memy jsou návody pro různé typy chování; uchovávají se v mozcích a předávají se imitací – napodobováním. Jejich soutěžení pohání evoluci lidské mysli. Geny tedy vytvářejí jakýsi hardware a memy představují software. Je logickým

[11] R. Dawkins, Slepý hodinář. Paseka, Litomyšl 2002, str. 54.
[12] R. Dawkins, Sobecký gen. Mladá Fronta, Praha 1998, str. 172 a násl.
[13] S. Blackmoreová, Teorie memů. Portál, Praha 1999, str. 11.
[14] Tamtéž, str. 40.

závěrem výše popsané charakteristiky memů, když prohlásíme, že veškerá legislativa je každou svou součástí i ve svém celku memem. To znamená, že na zákony i podzákonné normy se musíme dívat z hlediska teorie memů a jejich vznik nutně hodnotit právě z pohledu obecných vlastností memů. To se týká zejména jejich následujících vlastností:

1/ **Memy se šíří, aniž by rozlišovaly, zda jsou pro nás užitečné, neutrální nebo prokazatelně škodlivé**.

Ani my nejsme vždy schopni jejich užitečnost či škodlivost odhalit. Memy jsou memy proto, že se kopírují a že se chovají jako kdyby byly živoucí vůlí nadanou entitou, jejímž jediným cílem je nechat se zkopírovat. Musíme proto přestat přemýšlet o zákonodárné činnosti jako o činnosti, kterou máme plně pod kontrolou a o jejíž existenci rozhodujeme výhradně a jenom my způsobem, který jsme si sami určili a právně - pomocí dalších memů - upravili. I právní úprava, jakým způsobem se mají memy šířit, je totiž také mem. Pochopitelně je velmi obtížné přiznat si, že jsme ve vleku neustále narůstající hory papírů, v jejímž záhlaví je napsáno Sbírka zákonů. V obecné rovině nejširšího společenského konsenzu jednoznačně převládá názor, že současná legislativa je přebujelá, že svým rozsahem neodpovídá potřebám svých uživatelů, že právní regulace kvůli nepřehlednosti regulujících norem vnáší do života společnosti spíše chaos, a míjí se tak zamýšleným účinkem. Zjednodušení legislativy, omezení počtu právních předpisů a jejich zjednodušení je pravidelnou součástí volebního programu snad všech českých politických stran. Obdobná je situace všude ve světě, v zemích kontinentálního práva i anglosaské právní tradice. Ačkoli všichni deklarují, že chtějí omezit boom legislativních norem, není možné najít mechanismus, jakým toho dosáhnout.

2/ **Memy mají zájem na svém zachování a šíření.**

Každý memetický komplex má zájem sám se šířit, rozmnožovat a větvit. Podstatou memplexů je, že memy, z nichž se jejich soubor skládá, se budou kopírovat s větší pravděpodobností společně, než kdyby působily samostatně. Kolikrát byl zkopírován Občanský zákoník, v kolika variantách oblíbeného „úzetka“ vyšel? Přitom výzva ke kopírování je často již v memu samotném obsažena: právní norma nabývá zpravidla účinnosti dnem své publikace. Dostupnost veškerých právních norem – tedy neomezené šíření, neomezená replikace pro potřeby každého, je požadavek, který je regulovanými subjekty vznášen stále častěji. Proto komerční publikace obsahují úplné znění zákonů, proto vznikl systém ASPI a další právní fulltextové vyhledávače. Publikace právních memů je činnost, na které nelze prodělat. Lidé, kteří se mají obsahem memů řídit, tak zároveň – možná paradoxně – přispívají i k šíření memů samotných bez ohledu na skutečný zájem regulovaných subjektů. Žádný právník to nepřizná, ale o některých právních normách určených potřebám každodenního života raději nevědět; oproti tomu působí zásadní memetický příkaz, že „neznalost zákona neomlouvá“. Richard Dawkins[15] označoval některé memplexy jako myšlenkové viry. Můžeme vyloučit, že Sbírka zákonů, Finanční věstník, sbírky metodických pokynů exekutivních orgánů, Sbírka mezinárodních smluv a další nejsou jenom virové memplexy, které nám otravují život a tváří se přitom, že je nezbytně potřebujeme?

C) Legislativa je otevřený komutativní systém a vztahují se na něj věty Kurta Gödela o neúplnosti.

Gödelovou větou o neúplnosti se obvykle rozumí následující výrok: „V každém formálním systému obsahujícím teorii čísel existuje nerozhodnutelný výrok – tj. výrok, který je

[15] Viz Blackmoreová, S., Teorie memů. Portál, Praha 2000, str. 45.

nedokazatelný a jehož negace je nedokazatelná.“ Gödel ukázal, že matematika má neřešitelné problémy, a tudíž ji nebude nikdy možno formalizovat do úplného systému. Bez ohledu na to, jaké axiomy matematika přijme, budou vždy existovat nějaké pravdy, které nebude možné ověřit.
V Gödelově neúplnosti narážíme na meze dané našimi vlastnostmi, našim stavem mysli a způsobem, jak vnímáme realitu. Důsledky vyplývající z Gödelovy věty o neúplnosti jsou pro právníky velmi špatné, neboť se týkají samotné povahy pravdy, poznání a právní jistoty. Neúplnost ukazuje na meze komputačních modelů lidské mysli, tedy modelů, které redukují veškeré myšlení na jednání podle pravidel. Právo je totiž komputačním modelem. I v něm - podle Gödelovy logiky - existují pravdy, které nemohou být dokázány ve formálním systému za předpokladu, že je tento systém konzistentní. Buď prostě existují tvrzení, která nemůžeme prokázat, anebo je systém, v němž je vše prokázáno, nekonzistentní. Nutno zvolit, zda chceme nekonzistentní systém, nebo neprokazatelné výroky – právo s dírami, nebo právní soudy, které nemůžeme prokázat. Na základě této konstrukce matematické logiky dospěl Kurt Gödel k názoru, že v některých případech nelze dělat nic jiného, než se řídit intuicí. Pokud se intuicí řící matematika, pak je zcela nesmyslné předpokládat, že by se intuicí nemělo řídit také právo. Této intuici se říká soudní diskrece; tím se dostáváme k dalšímu údajnému hříchu justice, totiž k špatnému výběru soudců.

Závěrem je třeba zdůraznit, že na základě výše předestřených poznatků nelze očekávat, že by se kdy situace v legislativě zásadním způsobem zlepšila. Bylo by proto namístě přestat diskutovat o nedokonalosti legislativy a přestat se zabývat pouze legislativou jako nástrojem vedoucím k zlepšení práce justice. Technické zlepšení

jednotlivých norem může přinést zlepšení situace ve vymahatelnosti práva v jednotlivých dílčích oblastech, nikoliv však v systému.

ad 2) Nevhodný výběr osobností soudců.

Abychom mohli analyzovat, kdo má být soudcem, je nejdříve nutné zjistit, kdo je soudcem a podle jakých kritérií se jím stal. Na základě zákona o svobodném přístupu k informacím č. 106/1999 sb. se autorka tohoto článku obrátila na Ministerstvo spravedlnosti a získala následující údaje, platné k 31. červenci 2007:[16]

K 31. 7. 2007 je v České republice jmenováno celkem 3.016 soudců.

V první polovině roku 1992 došlo v souladu s novým zákonem č. 335/1991 Sb. o soudech a soudcích k jmenování stávajících soudců po ověření a posouzení jejich dosavadní činnosti. Takto jich bylo jmenováno 1.175. Celkový počet těchto soudců s praxí před rokem 1989 se snižuje, neboť jde většinou o soudce s delší praxí a vyššího věku, kteří postupně z justice odcházejí. Roku 2002 jich bylo ve stavu již jen asi 1.064, roku 2005 zhruba 1000; v současné době se počet těchto soudců s praxí před rokem 1989 pohybuje mezi 900 až 950. Představují tak přibližně 31% současného celkového počtu.

U vyšších soudů je stav následující:

u Nejvyššího soudu je z 61 soudců 51 s praxí před r.1989,

u Vrchního soudu v Praze je z 91 47 soudců s praxí před r. 1989,

u Vrchního soudu v Olomouci je jich z 48 26 s praxí před r. 1989

[16] Dopis adresovaný JUDr. Kláře Veselé Samkové ze dne 31. 7. 2007 od JUDr. Heleny Formánkové, pověřené zastupováním funkce ředitele justičního odboru Ministerstva spravedlnosti.

Je pravda, že z pohledu advokáta a jeho klientů je justice zaplněna „starými kádry“, u kterých strany zejména v občanskoprávním řízení automaticky předpokládají spjatost s minulým režimem. Právě tuto skutečnost vnímají občané České republiky, kteří mají co do činění se soudy, jako jeden z hlavních důvodů, proč soudy soudí neefektivně a „stranicky“, a proč tedy soudům nedůvěřují. Výše uvedená čísla dokazují, že ono podezření je oprávněné. Uvedená čísla sice nevypovídají o situaci na všech soudech rovnoměrně, přece však je zřejmé, že procento soudců instalovaných v dobách komunistického režimu stoupá směrem k vyšším patrům justice. U Nejvyššího soudu, jehož právní názor je závazný pro soudy nižších stupňů nejen ve formě jednotlivých rozsudků, ale i s ohledem na obecnou povinnost Nejvyššího soudu sjednocovat judikaturu nižších soudů, je poměr soudců s předlistopadovou soudcovskou minulostí zcela evidentní. Očista soudů, ke které mělo dojít právě zmiňovaným zákonem č. 335/1991 Sb., je proto laickou veřejností vnímána jako zcela nedostatečná.

V souladu s nálezem Ústavního soudu č. IV ÚS 23/05 ze dne 17. 7. 2007 lze očekávat, že od soudců se začne požadovat i rozkrytí dalších osobních údajů, které doposud byly shledávány irelevantními pro posouzení, zda soudce pro poměr k projednávané věci je či není vyloučen z projednávání případu. V uvedeném Nálezu je totiž zhodnocena osoba soudce jako osoby, která se nachází pod veřejným dohledem:

„Věcí veřejnou jsou veškeré agendy státních institucí jakož i činnost osob působících ve veřejném životě, tj. např. činnost politiků místních i celostátních, úředníků, soudců [zdůraznila KVS]*, advokátů, popř. kandidátů či čekatelů na tyto funkce; věcí veřejnou je ovšem i umění včetně showbyznysu a dále vše, co na sebe upoutává veřejnou pozornost. Tyto veřejné záležitosti, resp. veřejná činnost jednotlivých osob, mohou být veřejně posuzovány. Při kritice*

veřejné záležitosti vykonávané veřejně působícími osobami platí z hlediska ústavního presumpce o tom, že jde o kritiku dovolenou. Jde o výraz demokratického principu, o výraz participace občanské společnosti na věcech veřejných.“

Jako příklad, kdy by minulost či osobnostní postavení soudce mohlo mít vliv na způsob jeho rozhodování, jsou klasicky spory týkající se nájemních vztahů k bytům. Někteří majitelé domů ve sporech se svými nájemníky s regulovaným nájemným, u soudů uváděli, že namítají podjatost soudce do doby, dokud jim tento nepotvrdí, že sám není nájemcem bytu s regulovaným nájemným.[17] Soudci se odmítali k těmto svým osobním záležitostem vyjadřovat, čímž nutně vzbudili dojem, že nechtějí sdělit tyto okolnosti právě proto, že sami podjatí jsou, užívajíce stejného systému zvýhodnění jako jedna ze soudících se stran. Jména několika takových soudců jsou uveřejněna i na webových stránkách Hnutí na obranu majitelů realit www.homr.cz.

Další oblastí, ve které jsou soudci hromadně podezíráni z podjatosti, jsou rodinné spory zejména ve věcech týkajících se svěření dětí do péče či styku s dětmi po rozvodu či rozchodu rodičů. Pravdou je, že podle oficiálních statistik je minimálně 90% dětí svěřováno do péče matek. Jsou to otcové, kteří již řadu let poukazují na výraznou feminizaci justice, zejména justice soudící opatrovnické věci, a z této feminizace dovozují zaujatost soudkyň v neprospěch otců.

Za této situace lze pozorovat, jak se v médiích stále častěji objevují sousloví jako „justiční stát“, „soudcokracie“ apod. Nikoliv protistrana ve sporu, ale soudy začínají být nahlíženy jako úhlavní nepřítel bránící v dosažení spravedlnosti.

[17] Dle konzultací a shromážděných soudních rozhodnutí z databáze Občanského sdružení majitelů domů, bytů a dalších nemovitostí, viz www.osmd.cz.

Tento pohled bývá často umocněn i odlišným vnímáním práva právními zástupci svářících se stran a soudci. Je jistě velmi zjednodušující nazírat na problém porozumění mezi soudci a advokáty pouze optikou času a spjatosti s minulým režimem. Přesto právě těmito fraktory lze možná vysvětlit rozpor alespoň mezi některými soudci a advokáty; obě skupiny právníků sice sdílejí stejný právní prostor, často se však ve svých právních názorech vzájemně naprosto liší.

Pro zobjektivizování naznačené situace se pokusme k výše uvedeným číslům o soudcích činných před rokem 1989 přiřadit obdobná čísla týkající se advokátů. Do listopadu 1989 bylo v advokacii činných zhruba 700 advokátů. První číslo, o které je možno se skutečně opřít, je číselný údaj 1136 advokátů zapsaných v elektronicky vedené matrice ČAK k 31.12.1990; z toho 19 advokátů mělo pozastavenou činnost. K 24. červenci 2007 bylo registrováno 7882 aktivních advokátů, dalších 834 mělo pozastavenou činnost. Protože se evidenční čísla advokátům přidělují postupně a číslo jednou přidělené není nikdy obsazováno opakovaně, můžeme ze seznamu advokátů vedeného elektronicky na www.cak.cz zjistit, kolik advokátů s registračními čísly 1 až 1000 je stále aktivních: je to zhruba jedna třetina, tedy něco přes 300 osob. V poměru k číslu „starosoudců“ , zejména Nejvyššího soudu, tvoří počet stále činných „staroadvokátů“ jen nepatrný zlomek. Zejména mladší advokáti, kteří na rozdíl od převažující části soudců nikdy neslyšeli o marxismu-leninismu a místo dějin státu a práva socialistických zemí skládali zkoušky z práva evropského, velmi obtížně chápou argumentaci starších soudcovských ročníků, takřka bezezbytku založenou na pozitivně-právním přístupu. Naproti tomu úvahy přirozenoprávního charakteru jsou „starosoudcům“ značně vzdáleny. Jedním ze zdrojů neefektivnosti české justice je tedy ideologický rozpor

panující v právnické veřejnosti; tomuto problému se česká justice bude muset dříve či později postavit čelem.

Po průzkumu perzonální situace v českém soudnictví z hlediska vlivu nově vzdělaných soudců, pokusme se zjistit, jaký by soudce m ě l být, aby byl nadán těmi správnými „soft skills“, tedy, jak říkají personalisté, těmi osobnostními vlastnostmi, které jsou pro soudcovskou práci potřebné, ba nutné.

Vycházejme z teze, že „právo je minimum morálky“, a tudíž že morálka a etické myšlení je profesním předpokladem pro výkon soudcovské funkce. Pedagogický psycholog Lawrence Kohlberg[18] vyčlenil a popsal šest stádií etického myšlení, kterými prochází každá osoba na cestě svého normálního mentálního vývoje tak, jak se vyvíjí od dítěte k dospělému jedinci. Jsou to:

1) Prostá poslušnost pravidel a autority za účelem vyhnutí se trestu.
2) Přizpůsobení se skupinovému chování za účelem získání odměny a výměny služeb.
3) Dosažení konformity za účelem vyhnutí se výtkám, nepřízni a odmítání ostatními.
4) Orientace na povinnost, konformita za účelem vyhnutí se výtkám od autority narušení pořádku a výsledným pocitům viny.
5) Legalistická orientace, uznání hodnoty smluv, určitá libovůle při vytváření pravidel za účelem udržení obecného blaha.
6) Orientace na svědomí nebo zásady, prvořadá věrnost zásadám vybraným, které dokonce mohou nad zákonem převládnout v případě, kdy úsudek praví, že zákon nadělá více škody než užitku.

[18] L. Kohlberg, Stage and Sequence: The Cognitive Developmental Approach to Socialization. In: D. A. Bodlin (ed.), Handbook of Socialization Tudory and Research. Rand- McNally Co., Chicago 1969. Citace převzata z E. O. Wilson, O lidské přirozenosti. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1993, str. 160.

Tentýž autor dochází k závěru, že většina populace dosahuje třetího nebo čtvrtého stupně, ve stupni pátém se již naplno projevuje morálka, do níž byla pravděpodobně zahrnuta lidská společenská evoluce. Šestý bod je místem, kde může dojít ke značnému rozptylu názorů s ohledem na různost individuálních zkušeností a rozlišností kulturního vývoje společnosti. Ovšem právě v šestém bodě stavu mysli a morálního vývoje by se měli nacházet ti, kterým vkládáme do rukou rozhodování o našem jednání podle bodu pátého – tedy soudci. Ti by měli být plně kvalifikováni k tomu vystoupit a povznést se nad legalistickou orientaci společnosti a modifikovat ji soudní diskrecí tak, aby interpretace zákonů byla v souladu s „obecnou spravedlností“. Jistěže otázka soudní diskrece je jednou z nejožehavějších otázek spjatou se soudnictvím vůbec, neboť tento pojem bývá často zaměňován s libovůlí. Soudní diskrece však přímo souvisí s otázkou přirozenoprávního pohledu na spravedlnost a právo, s čímž mohou mít i ti rozhodující soudci, tedy soudci Nejvyššího soudu, problémy.

Je zřetelné, že kromě právnického vzdělání (hard skills) je nutným kvalifikačním předpokladem soudce i vysoká míra emoční inteligence. Pod tímto pojmem odborníci zahrnují následující škály emoční inteligence:[19]

1. Intrapersonální: sebeúcta, emoční sebeuvědomování, asertivita, nezávislost, sebeaktualizace.
2. Interpersonální: empatie, sociální odpovědnost a interpersonální vztahy.
3. Zvládání stresu: tolerance vůči stresu, kontrola impulsů.
4. Adaptabilita: schopnost vyhodnocovat realitu, pružnost řešení problémů
5. Nálada: optimismus a pocit štěstí.

[19] Koukolík, F., Sociální mozek. Karolinum, Praha 2006, str. 138.

Otázkou ovšem zůstává, jakým způsobem čelit dnešní situaci v soudnictví a jak změnit nepříznivý poměr mezi konzervativními soudci na Nejvyšším soudu a mladými, často již i v zahraničí vzdělanými právníky. Jejich emoční škála bývá totiž zcela odlišná od emoční škály „starosoudců“, jejichž sebeúcta byla po dlouhá desetiletí služeb totalitnímu režimu brutálně pošlapávána. Mladí vzdělaní lidé s vysokým stupněm osobnostní integrity však zpravidla nacházejí uplatnění v advokacii a neusilují o vstup do soudcovského stavu. Nejsou totiž schopni naplnit míru konformity, požadované až donedávna exkluzivně dvěma jmenovanými psychology, kteří pro Ministerstvo spravedlnosti zajišťovali psychologický výběr zájemců o justiční čekatelství. Tím se ovšem nůžky mezi pojímáním práva a vůbec životní reality ze strany soudců – zejména „starosoudců“ – a advokátů stále více rozevírají, až nakonec i styčné body dané pozitivně právními normami přestávají být dostatečnou platformou pro společné budování právního státu.

Kroky vedoucí k zdůvěryhodnění justice.

Úkolem, který je nutno si uložit, je především nutnost obnovení důvěry veřejnosti v soudnictví, v soudce.
K vytvoření či obnovení důvěry veřejnosti v soudy, soudce a justiční systém jako takový je nutno učinit několik velmi bolestivých kroků - bolestivých především pro soudce, neboť při jejich realizaci se budou muset vzdát řady prvků svého privilegovaného postavení. Co bude tedy zapotřebí učinit, aby důvěra byla obnovena? K nejdůležitějším krokům náleží:

1) zrušení doživotního jmenování soudců
2) změněný způsob jmenování soudců
3) nastolení transparentní kárné odpovědnosti
4) systemizování a zprůhlednění vzdělávání soudců

ad 1 - Zrušení doživotního jmenování soudců.

První podmínkou je zrušení definitivy v soudcovském stavu. Žádný soudce by do budoucna neměl spoléhat - s výjimkou velmi nepravděpodobné vnitrostavovské kritiky – na svou neodvolatelnost. Všichni lidé na světě trpí více či méně životními nejistotami a frustrace z nich je výrazným korektorem jejich vlastních životních postojů a názorů. Tím, že soudci jsou těchto pocitů ušetřeni, jsou odříznuti od velice důležité a přirozené zpětné vazby. Z hlediska občanů se pak takováto definitiva jeví jako neodůvodněné vyvyšování se, a hlavně jako zásadní diskvalifikační faktor pro nalézání spravedlnosti.Pakliže je totiž někdo ušetřen vlastního existenciálního pnutí, jak může posoudit existenciální postoje ostatních? Ve věci zrušení soudcovské definitivy pochopitelně narážíme na stejné problémy jako jsou ty, které plynou ze zrušení rozsáhlé poslanecké a senátorské imunity dnešních volených zástupců lidu. Tato imunita, potažmo definitiva, jistě měla svoje opodstatnění v historickém období, v němž byla ustanovena, tedy na konci devatenáctého století. Tehdy se o nějakém spravedlivém procesu, o mediální společnosti dozorující věci veřejné, případně o nadnárodních právních strukturách korigujících vnitrostátní právo a výkon spravedlnosti nedalo vůbec hovořit. Samozřejmě ani dnes neexistují stoprocentní záruky spravedlivého procesu, avšak situace je od onoho zmiňovaného 19. století již kvalitativně zcela odlišná. Lze tak říci, že uvedeným způsobem zbytnělá ochrana veřejně činných osob se stala obsoletní, a ve svém důsledku dokonce kontraproduktivní výsledky. Je pochopitelně jen a jen na soudcích, zda se „vydají všanc“ či nikoliv. Pakliže však chtějí dosáhnout stavu, aby byli veřejností vnímáni jako úctyhodné osoby, bude takováto změna zřejmě prvním nezbytným krokem k dosažení vytčeného cíle.

S problémem definitivy se jeví spjatá i otázka soudcovské samosprávy. Nepochybně je sice žádoucí, aby soudci měli nepoměrně větší možnosti samosprávy než je tomu dnes, avšak proti ustavení této samosprávy panuje nejen ve veřejnosti, ale i v exekutivě, v zákonodárných sborech, tuhý odpor. Pramen tohoto odporu lze nalézt právě v intuitivních obavách z nekontrolovatelnosti soudcovského stavu, v nastolení skutečné „justicokracie“. Exekutiva i moc zákonodárná je vystavena zkoušce alespoň formou voleb každé čtyři respektive šest let. Tato volba zajišťuje onu zpětnou vazbu, samozřejmě zdaleka ne dokonalou, přece však v delších časových horizontech funkční. V současnosti se zdá, že ustavení soudcovské samosprávy spolu s existujícím definitivním mandátem soudců je věc, která není z politického i mediálního hlediska prosaditelná. Bez ohledu na to, zda by obvinění z „justicokracie“ bylo či nebylo pravdivé, evokuje totiž absolutistické struktury moci, které jsou svým vnitřním uspořádáním neslučitelné s demokratickou společností. Proto je na soudcích, aby zvolili vlastní priority a rozhodli se, co vlastně chtějí: definitivu nebo samosprávu.

ad 2 - Změnit způsob jmenování soudců.

S otázkou zrušení soudcovské definitivy jednoznačně souvisí způsob ustanovování nových soudců. Z kvalifikačních předpokladů soudce je prvním aspektem věk. Kvalifikace soudce totiž spočívá nejen v právnickém umu a vzdělání, ale též v životní moudrosti, osobní integritě, sebejistotě, ve schopnosti ustát tlaky okolí, v životních zkušenostech a v neposlední řadě rovněž v toleranci a v pochopení pro lidské slabosti, které soudící se strany pravděpodobně nezpracovaly a ve svém životě nezvládly. Krátce řečeno, soudce musí mít r e s p e k t vůči soudícím se stranám. Tímto respektem pochopitelně není jakýkoliv strach ze stran či

dokonce strach soudit. Respekt je bezpodmínečný ohled na lidskou důstojnost, na přijetí odlišností lidského jedince, ať jsou jakékoliv povahy.[20] Od takto pojatého respektu se velmi liší uznání. Uznáním dáváme najevo, že si někoho vážíme pro to, jaký je a jak se chová. Respekt je to, co zbude ve vztahu i k takovému člověku, kterého si vůbec neVážíme. I ke zločinci je možno se chovat respektujícím způsobem, což samozřejmě vůbec neznamená schvalovat jeho jednání. Základní respekt je to, co by mělo zůstat mezi lidmi i tehdy, když si jeden druhého přestane vážit. Základní respekt je to, co by měl soudce pociťovat ke všem účastníkům řízení. Ovšem dosáhnout této objektivity a zároveň emoční empatie je nesmírně obtížné, možná obtížnější než vlastní osvojení samotných právnických znalostí. Takovouto vyváženou empatii nelze získat jinak než věkem. Proto je pro soudce vyšší věk nutnou kvalifikační podmínkou, ku příkladu na rozdíl od i těch nejvyšších exekutivních funkcí, kde empatie a osobní vyzrálost je sice žádoucí, ale není bezpodmínečně nutná. Po obsáhlé debatě v médiích v souvislosti se sporem prezidenta republiky se soudními čekateli je zřejmé, že požadavek věkové hranice třiceti let pro jmenování soudcem je minimum, které je možno a nutno respektovat. Stanovení jakékoliv věkové hranice je ovšem velmi obtížné a vždy diskutabilní. Z vlastní zkušenosti poslankyně Federálního shromáždění v letech 1990 – 1992 může autorka práce dosvědčit, jakým způsobem byla tehdy stanovena věková hranice 35 let pro soudce Ústavního soudu ČSFR. Z politických jednání vyplynulo, že předsedou nového Ústavního soudu bude třicetiosmiletý JUDr. Ernest Valko. Proto byla věková hranice nastavena tak, aby dotyčný byl jmenovatelný. Takto utilitaristické stanovení věkové hranice je samozřejmě zcela nepřijatelné, nehledě na značně obtížné nalezení objektivního způsobu stanovení jakékoliv věkové hranice pro

[20] Kopřiva, P., Nováčková, J., Nevolová, D., Kopřivová, T., Respektovat a být respektován. Spirála, Kroměříž, 2007, s. 15.

osobnostní dozrávání. Centrální nervová soustava – mozek – definitivně dozrává s jednadvacátým rokem života.[21] Jako další předěl bývají označovány „Kristovy roky“, tedy věk třiatřiceti let. Značnou míru logiky lze spatřovat v rosenkruciánsko-zednářském rozdělení životních údobí[22], traktovaném mystickým číslem sedm a jeho násobkem - jednadvacítkou:

Do jednadvaceti let věku je člověk učněm.
Do čtyřiceti dvou let je člověk tovaryšem.
Nad čtyřicet dva roky věku je člověk mistrem.

Z tohoto hlediska je hranice čtyřiceti dvou let oním předělem, za kterým lze odůvodněně očekávat nejen odbornou, ale i emoční a lidskou zralost i pro soudce.

Protože esoterické aspekty stanovení věku pro kandidaturu na úřad soudce pravděpodobně nenajdou v dnešní racionalistické společnosti dostatečné zastání, bude dobré poohlédnout se, jakým způsobem se stanovuje věková hranice pro výkon soudcovské funkce v jiných zemích. Jako vysoce relevantní způsob stanovení kvalifikačních předpokladů se jeví anglický model soudnictví. Ve Velké Británii je soudcovský stav otevřen především právnické veřejnosti, která je na poli výkonu práva barristersky (tedy procesně u soudu) činná. (Nemůže to být advokát – konzultant, který komunikuje se svým klientem téměř výhradně pomocí elektronické pošty a vlastního soudního jednání se třeba nikdy v životě osobně nezúčastnil tak, jak je to známo z právní praxe zejména velkých mezinárodních právně-konzultačních advokátních kanceláří). Po řadě let praxe u soudu v roli obhájce lze velmi dobře rozpoznat schopnosti i právní erudici takovéhoto kandidáta. K nejnižším anglickým soudům se může právník hlásit po sedmi letech advokátské

[21] Údaj získán na základě osobních konzultací s doc. MUDr. Václavem Mikotou, přededou České psychoanalytické společnosti.
[22] Např. in: Steiner, R., Filosofie svobody. Baltazar, Praha 1991. - Steiner, R., Tajné učení Rosenkruciánů. Sophia, Břeclav 1998

praxe. (V současné době je již i solicitorům umožněno procesně vystupovat zejména před nižšími soudy, takže obě tradiční anglické advokátské role, které můžeme přirovnat k roli hmotně právní a procesně právní, začínají ve velké míře splývat.) K dalším, vyšším soudům, může soudce postoupit na základě výběrového řízení buď z pozice obhájce, nebo vnitřním profesním postupem v rámci soudní hierarchie. Protože ve Velké Británii (zahrnující jurisdikci anglo-walleskou, skotskou a severoirskou) není dovoleno všem advokátům poskytovat obhajoby u všech soudů, ale pro obhajobu u vyšších soudů je nutno složit další kvalifikační zkoušky (na způsob lékařské atestace), je možno stát se soudcem až po určité době praxe u příslušného soudu. Například u apelačního soudu (přibližná obdoba našeho vrchního soudu) je možno se hlásit až po dvanácti letech praxe u soudu této instance. Protože k samotné zkoušce pro obhajobu u apelačního soudu je advokát připuštěn až po několika letech praxe u soudů nižších, je samozřejmé, že k možnosti zastávat určité soudcovské místo na určitém soudu se nelze propracovat dříve než po řadě let, tedy ve zřetelně vypočítatelném věku věku kandidáta. Vyvrcholením právnické praxe každého advokáta pak je, když ctihodní soudci toho kterého soudu dospějí na základě svého sledování advokátní praxe dotyčného k názoru, že tento advokát by byl jejich dobrým a úctyhodným kolegou. Soudcovská samospráva učiní takovému advokátovi nabídku a „povolá jej na (soudcovský) stolec“ („Call to the Bar“). Tak zde dochází k vyřešení jistých aspektů problému jak soudcovské samosprávy, tak i otázky jmenování nových soudců. Protože v zemích Koruny české by podobný model okamžitě vyvolal podezření, že dochází k nepřípustnému ovlivňování a protěžovaní některých osob, bylo by pravděpodobně nutno posílit tento způsob jmenování o externí nesoudcovské prvky,

ale podíl soudců na výběru soudcovského kandidáta je možno v zásadě považovat za krok správným směrem.

ad 3 - **Nastolit transparentní kárnou odpovědnost.**

Kárné senáty jsou jedinou možností, jak může soudce o svůj talár přijít. Kárná řízení jsou bedlivě sledována, ovšem dlužno připustit, že výsledky těchto kárných řízení zveřejnované v mediích mají na veřejnost značně devastující dopad. Všeobecně známý případ opilého a opisujícího soudce Sováka, který nebyl řádně potrestán a nebyl vyloučen z řad justice, přitížil české justici tak, že na reparaci své pověsti bude nucena pracovat řadu let – pokud bude náprava vůbec možná. Právě netransparentní způsoby projednávání kárné odpovědnosti soudců navozuje v české veřejnosti pocit, že soudcovský stav je ve své podstatě tajné bratrstvo: neproniknutelné, neodvolatelné a nekontrolovatelné. Dlužno říci, že neprůhledností kárných komisí trpí ve stejné míře jako kárné senáty soudcovské i kárná komise České advokátní komory, patrně i kárné orgány notářů a exekutorů. Protože transparentnost je základním požadavkem demokratických struktur, bylo by asi výhodné ustanovit společné kárné komise právnických povolání, eventuelně je posílit o akademický i laický veřejný prvek, a takto řešit otázku průhlednosti, kontrolovatelnosti a tím i demokratičnosti kárných řízení pro všechny právnické profese zároveň.

ad 4 - **Systemizovat a zprůhlednit vzdělávání soudců.**

Základní úroveň vzdělání soudců zabezpečují kvalifikační požadavky: právnické vzdělání a složení justiční zkoušky, za niž se uznává i zkouška advokátní, eventuelně notářská. Další vzdělání poskytuje Justiční akademie coby *„… centrální instituce rezortu spravedlnosti pro vzdělávání soudců a státních zástupců (včetně čekatelů) a dalších cílových*

skupin resortu justice“.[23] Kromě soudců se Justiční akademie zabývá vzděláváním i státních zástupců, vedení soudů a státních zastupitelství, budoucích soudců a státních zástupců (justičních a právních čekatelů), vyšších soudních úředníků, asistentů soudců, probátorů a mediátorů. Kromě vzdělávacích akcí také analyzuje a zkoumá potřeby a požadavky soudců, státních zástupců a dalších profesních skupin,informuje o chystaných vzdělávacích akcích a zveřejňuje výsledky hodnocení uskutečněných vzdělávacích akcí. [24] Podle aktuálně uveřejněného programu se Justiční akademie zaměřuje především na vzdělávání soudců v oblasti psychologie, což je více než chvályhodné. Ovšem podíváme-li se na vytíženost kurzů, je zřejmé, že zájem převyšuje nabídku. Samostatnou otázkou je další profesní vzdělávání soudců, zejména v teoreticko-právní oblasti, v oblasti problematiky soudní diskrece a v obdobných tématech, které specifická soudcovská praxe s sebou nutně přináší. Z pohledu na nynější programy kurzů – a to i s přihlédnutím k programům a projektům Justiční akademie realizovaným v minulosti – je možno jednoznačně zjistit, že Justiční akademie v žádném případě nenahrazuje soustavné či akademické vzdělání. Z výčtu soudců je přitom zřejmé, že téměř všichni na vlastní další akademické vzdělání rezignovali. Titulem JUDr. disponují zpravidla starší soudci (v minulosti nebylo jeho získání příliš obtížné), akademická hodnost PhD. se u jmen soudců vyskytuje naprosto ojediněle.[25] Investigací seznamu soudců lze dojít k následujícím výsledkům:

Z celkového počtu 3016 soudců dosáhli soudci vyššího než magisterského (Mgr.) nebo doktorského (JUDr.) gradu případně dalšího vzdělání takto:

[23] Viz www.portal.justice.cz – odkaz na Justiční akademii, statut akademie. Navštíveno 10. 11. 2007.
[24] http://portal.justice.cz/soud/soud.aspx?j=17&o=7&k=221&d=36083, navštíveno 10. 11. 2007
[25] Viz seznam soudců na http://www.justice.cz/cgi-bin/sqw1250.cgi/zresortu/soudci.html#202, navštíveno 10. 11. 2007

titul				Počet
JUDr.	CSc.			7
JUDr.	CSc.	Doc.		2
JUDr.	PhD.	Doc.		1
JUDr.	PhD.	Prof.		1
JUDr.	PhD.	PhD.	Ing.	1
JUDr.	PhD.	LLM.	Ing.	1
JUDr.	PhD.	LLM.		2
JUDr.	PhD.	Ing.		2
JUDr.	PhD.			38
JUDr.	Dr.			2
JUDr.	LLM			2
Mgr.	PhD.			4
Vyššího akademického právní vzdělání dosáhlo				**63 soudců**

titul				Počet
JUDr.	Ing.			5
JUDr.	Mgr.			2
Mgr.	PhDr.			1
Mgr.	Ing.			7
Mgr.	Mgr.			1
Mgr.	Bc.			3
Dalšího kromě právnického vzdělání získalo				**19 soudců**

Znamená to, že z celkového počtu 3.016 vyšší právní vzdělání dosáhlo zhruba **2% soudců.** Toto číslo samo o sobě svědčí o tristním stavu jejich dalšího vzdělávání. Navíc na vzdělání soudců evidentně nenavazuje žádný kariérní řád; soudců s vyšším vzděláním je nejvíce soustředěno na Nejvyšším, respektive Nejvyšším správním soudě, paradoxně pak na soudech okresních.

Největšího počtu akademických hodností dosáhli:

JUDr. Ing. Petr Slunský, PhD., PhD. (OS Znojmo)

JUDr. Ing. Radka Zahradníková, PhD.,LLM (OS Praha – západ)

Z výše uvedeného vyplývá, že další vzdělávání soudců je jejich vlastní soukromou iniciativou, systémem justice nikterak podporovanou a vyžadovanou.

Pro nutné zlepšení nepříznivé situace na tomto poli bude zřejmě zapotřebí podniknout následující kroky:

1) Vypracovat kariérní řád tak, aby postup soudce navazoval na dosažené vzdělání.

2) Vypracovat doporučený postup dosahování akademického vzdělání v rámci specializace soudce, a to ve spolupráci s právnickými fakultami.
3) Již nyní zužitkovat dosažené vzdělání soudců urychlením jejich kariérního postupu.
4) Vytvořit systémový program v neprávních oblastech, nejlépe ve spolupráci s příslušnými fakultami, jak v rámci doktorského programu, tak jiného postgraduálního vzdělávání. Mohlo by jít na příklad o obory:
   aa) psychologie (pro všechny, zejména „P“)
   bb) ekonomie (pro obchodní a občanskoprávní agendu, trestněprávní agendu hospodářské kriminality)

Za zvážení stojí podpora studia specializovaného studia MBA pro právníky, které začala organizovat společnost e-právo, což platí zejména pro předsedy a místopředsedy soudů coby manažery soudů.

Zůstává otázka, jakou roli má v této struktuře vzdělávání hrát Justiční akademie. Je nasnadě, že úloha Nejvyššího soudu ve sjednocování judikatury nemůže být naplněna pouze vydáváním stanovisek a publikováním zásadních rozhodnutí. Právě Justiční akademie by mohla být tím místem, kde by se řešily otázky spjaté nikoliv s pozitivním právem, ale se specifickou činností soudců, tedy zejména se soudcovskou diskrecí. Tak by mohly vzít za své i záhadné útvary porad zvaných „gremiálky“, o kterých se soudcovský outsider pouze sem tam něco dozví, avšak které, jak se zdá, mají pro rozhodování v jednotlivých případech a v jednotlivých druzích stejných případů zásadní význam.

3) Nevhodná organizační struktura soudů.

Posledním okruhem problémů spjatých s fungováním justice, je organizace soudů, zejménapak soudů občanskoprávních.
Lze je vymezit následovně:

a) Nejasná struktura třístupňové soudní soustavy.
b) Nedostatek specializovaných senátů.
c) Nemožnost stran zvolit si soudce dohodou.

ad a) – Nejasná struktura třístupňové soudní soustavy.

Na současné rozdělení soudů a věcnou příslušnost je nutno pohlížet z hlediska historického vývoje soudů – od arbitráží k obchodním soudům a posléze k přiřazení dříve obchodních soudů k soudům krajským. Ministerstvem spravedlnosti je zvažována změna struktury soudů na skutečně trojstupňovou tak, aby došlo k zániku vrchních soudů a k sjednocení administrativních a soudních obvodů. Každý, jehož oko někdy pohlédlo na §9 občanského soudního řádu, musí tuto iniciativu přivítat. Nelze než připomenout zásadní motto díla Henryho Davida Thoreau, „Simplify, simplify!“[26] Neboť to, co odděluje (podle terminologie Jana Patočky) intelektuála od člověka duchovního je skutečnost, že člověk duchovní je schopen nahromaděné množství poznatků zjednodušovat, zatímco intelektuál je pouze hromadí. Je tedy zcela na místě přestat s hromaděním výjimek a začít zjednodušovat. Totéž bezezbytku platí i o místní příslušnosti, která by měla být dána jednoznačně a bez výjimky, zejména v rodinně-právních věcech.

ad b) – Nedostatek specializovaných senátů:

V současné době jsou specializované senáty pracovně-právní a rodinně-právní. Z věcné příslušnosti soudů by mohla vyplývat specializace na obchodně – právní agendu, avšak není tomu tak vždy. V každém případě by měla být zachována specializace na korporátní právo. Trestněprávní senáty jsou zcela nespecializované, což v době narůstající závažné hospodářské kriminality je skutečně vážný problém. Alespoň základní specializace na násilnou a majetkovou trestnou

[26] Viz http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/martin-c-putna.php?itemid=2010, navštíven 10. 11. 2007

činnost by bezpečně prospěla prohloubení znalostí soudce v daném oboru, a tím i k podstatnému zefektivnění justice.

ad c) - Nemožnost stran zvolit si soudce dohodou.

Právní vědomí českého „sudiče“ je kupodivu nejvíce formováno americkými právnickými seriály. Každý advokát má jistě v rukávu řadu historek o tom, jak se jeho klient na něm domáhal akce ve stylu Perry Masona a byl hrubě zklamán advokátovým odmítnutím. Přesto je ale na místě vznést otázku, zda by nebylo dobré některé prvky ze systému těchto proklínaných amerických seriálů převzít. Šlo by především o situaci, kdy by se v rámci uzavírání dohody obě strany rády dohodly, že v případě sporů bude jejich záležitost soudit jeden konkrétní soudce, ve smlouvě jmenovaný. Jistěže se naskýtá řada otázek, zejména pak ustanovení čl. 38 Listiny základních práv a svobod, podle níž „nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci.“ Kdo je zákonný soudce, stanoví však zákon, a je pouze otázkou, jak tohoto soudce stanoví. Pravděpodobně nic nebrání tomu, aby byl stanoven rovněž dohodou. Možnost sjednání uvedeného smluvního ujednání by posílilo právní vědomí smluvních stran a jejich vlastní odpovědnost; zároveň by mimořádně posílilo prestiž justice. Je nepochybné, že pouhá možnost takovéto volby by mohla vést k výraznému zlepšení práce soudců, neboť by existoval objektivní kvalifikační faktor jejich práce – totiž počet osob, které v něj vložily důvěru. Na tomto místě je třeba připomenout klasika ekonomických věd Adama Smithe, který ve svém díle Bohatství národů k otázce efektivnosti justice uvedl:[27]

„ Každý soud se snažil projednat co nejvíce soudních případů, a ochotně se ujímal i případů, které pod jeho pravomoc původně neměly spadat. Královský soudní dvůr, zřízený původně pouze pro věci trestní, rozhodoval i ve

[27] Smith, A., Pojednání o podstatě a původu bohatství národů. Liberální institut, Praha, 2001, s. 639

věcech občanskoprávních, jestliže žalobce tvrdil, že se žalovaný při porušení jeho práva dopustil ještě dalšího přestupku nebo přečinu. Soudní dvůr státní pokladny, zřízený k vybírání královských příjmů a k vymáhání pouze těch dluhů, které se měly platit králi, rozhodoval i o všech ostatních dluzích, jestliže žalobce tvrdil,že nemůže zaplatit králi, poněvadž žalovaný nechce zaplatit jemu … . O dnešní znamenitý stav anglických soudů zasloužilo se možná do velké míry toto soutěžení, které kdysi vládlo mezi soudci těchto soudů; neboť každý soudce se snažil, aby každé bezpráví bylo u jeho soudu napraveno, pokud to jen zákon dovoloval, co nejrychleji a co nejúčinněji.“

Samozřejmě takovýto chaos v místní příslušnosti není možno dnes tolerovat, avšak smluvní volnost je naopak zapotřebí všestranně podporovat. Představuje totiž jistý krok směrem k mediaci a k rozhodčímu řízení i v občanskoprávních věcech; to je cesta, po níž se moderní justice ve vyspělých státech ubírá.

Závěr

Aby bylo možno zhodnotit, proč vůbec usilovat o efektivní justici, je nutno znovu si připomenout základní důvody její samotné existence.

Prvním důvodem je skutečnost, že justice je jedním ze tří pilířů moci v demokratickém státě. Podřezávat její autoritu znamená narušovat demokratické zřízení státu stejně jako zpochybňovat existenci voleb. Z role zákonodárců si ovšem musí vzít soudci příklad. Musí se přestat považovat za úředníky státu, ale daleko spíše za mnohotisícový sbor rozhodující o právech a povinnostech občanů stejnou měrou, jako právě sbor zákonodárný.

Druhým důvodem pro existenci justice jsou ekonomické dopady její činnosti na rozvoj společnosti. Je totiž zcela scestné nazírat na justici jako na příživníka, který od

státu pouze požaduje úhradu nákladů na svou činnost, aniž by tomuto státu něco vracel. Podle ekonomických studií je podkladem pro rozvoj jakékoliv podnikatelské aktivity nejvíce stimulujícím faktorem jistota vlastnických vztahů, zejména jistota vlastnických vztahů k nemovitostem. Ty totiž obvykle slouží jako zástava pro získání prvotního kapitálu stojícího u zrodu zakládaného skutečného podniku. (Jde o tzv. „fenomén garáž“, kdy podnikatel začal podnikat ve své garáži. Ze světových podniků, které začaly právě takto, je možno jmenovat společnosti Hewlett-Packard nebo Halley-Davidson, u nás Ivana Drbohlava a jeho společnost Mountfield, eventuelně kosmetiku Ryor.)

Právní stabilita, vymahatelnost práva v rozumném časovém úseku, předvídatelnost práva, to všechno jsou faktory, kterým lze přiřadit ekonomické hodnoty. Ty ve svém důsledku mohou přinést taková pozitiva, že veškeré hospodářské pobídky či jiné ekonomické nástroje se mohou jevit jako nepodstatné, lokálně ovlivňující jen nepatrný zlomek ekonomiky společnosti. Protože doložení takovýchto ekonomických úvah je nad znalostní i časové možnosti pisatelky, pokusí se tuto úvahu doložit z oblasti blízké její vlastní advokátní praxi, totiž v rodinném právu:

Ročně se rozvádí asi 31.000 manželství.

Ke sporu o děti dojde přibližně v jedné čtvrtině rozvodů, tedy v 7.750 případech.

Spory o dítě se táhnou přibližně 2 roky (optimistický předpoklad), tedy každý rok je projednáváno 15.500 případů.

Jestliže každý otec, který se soudí o dítě, stráví nad svým případem jen jednu hodinu týdně, kterou by jinak věnoval práci, tedy 53 hodin ročně, pak při počtu 15.500 případů otcové zanedbají 821.500 pracovních hodin. Jestliže průměrná hodinová mzda činí částku okolo 100,- Kč, pak roční ztráta na výdělku představuje 82.150.000,- Kč. K tomu připočtěme náklady na činnost justice, ztrátu výdělku matky

(což může být prakticky stejné číslo jako u otce), náklady na činnost orgánů péče o dítě, náklady znalečného apod., snadno dospějeme k poznání, že neefektivní justice v oblasti zabezpečení práva otce na styk s dětmi stojí naši společnost nejméně 100 milionů ročně. I toto číslo dává tušit, jak obrovských úspor by bylo možno dosáhnout rychlým a spravedlivým procesem i v ostatních oblastech, v nichž se občané na soudy obracejí.

Tato ekonomická úvaha zůstává vedle všech ostatních teoreticko-právních aspektů jedním z málo využívaných argumentů. Demonstruje, že „právo na právo“ není samoúčelným výmyslem pošetilých intelektuálů, ale jednou z nejdůležitějších úloh každého státu, jedním z nejmocnějších nástrojů ekonomického a zároveň demokratického rozvoje země. Je nepochybné, že justice má ve svých rukou – a to jak souhrnně, tak jednotlivě prostřednictvím každého jednoho soudce – obrovskou moc. Efektivnost či neefektivnost justice může společnost a stát buď povznést k netušeným výšinám, nebo ji uvrhnout do hlubokého zatracení. Sice si uvědomujeme, že břímě vkládané na bedra soudců je možná až neúměrně veliké, s příliš velkým dopadem pro všechny obyvatele České republiky, nepochybně však dnešní stav ani společnosti jako celku ani řadě soudců nevyhovuje.

Je na právní i laické veřejnosti, aby své justici, svým soudcům, v jejich nelehké úloze pomohla. Takovouto snahou byly vedeny také všechny předchozí úvahy v přesvědčení, že právě pojmenování problémů ve spojení s návrhy způsobu na jejich alespoň částečné zmírnění se příznivě odrazí v efektivnosti justice. Není pochyb, že cesta k výraznému zlepšení poměrů bude dlouhá. Důležité však je, že na tuto cestu již bylo vykročeno.

JUDr. Klára Veselá Samková
advokátka
klara.vesela@lawyers.cz